

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО І ПРОЦЕС

УДК 346.548

А.М. Апаров, докт. юрид. наук, доцент, завідуючий кафедрою
Київська державна академія водного транспорту
імені гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного
Кафедра господарського та транспортного права
вул. Кирилівська, 9/3, Київ, 04071, Україна

ЗАХИСТ ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ У СФЕРІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ: У ПРИЗМІ ІНСТИТУТУ ЗАХИСТУ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ І ЗАСОБІВ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті досліджуються механізми захисту життя та здоров'я людини, як публічних інтересів у сфері господарювання, через призму інституту захисту прав споживачів та окремих засобів державного регулювання господарської діяльності (технічного регулювання, ліцензування й дозвільної системи).

Ключові слова: захист, публічний інтерес, життя людини, здоров'я людини, безпека, захист прав споживачів, засоби державного регулювання господарської діяльності.

Постановка проблеми. Сьогодні не є секретом та обставина, що однією з основних функцій господарського законодавства України є конструювання чіткого механізму узгодження та збалансування приватних і публічних інтересів, що виникають у сфері господарювання. Зазначене пов'язується з тим, що сама по-собі господарська діяльність є публічно-приватною, адже в ній поєднуються як приватні інтереси суб'єктів її організації та здійснення, так і публічні інтереси інших учасників цих відносин (споживачів, держави, територіальної громади). При цьому вважається, що у разі виникнення конфлікту зазначених інтересів пріоритет, як правило, надається останнім, тобто публічним інтересам.

Слід погодитися з висловленим у правничій літературі твердженням про те, що публічний інтерес необхідно розуміти як інтерес соціальної спільноти, що визнаний державою і забезпечений правом, задоволення якого служить гарантією її (соціальної спільноти) існування та розвитку [1, 55].

З огляду на те, що здійснення господарської діяльності відбувається у сфері суспільного виробництва та споживання, яке не замкнене виробником на власне споживання, можна стверджувати, що юридично господарську діяльність належить розуміти саме як діяльність суспільно зорієнтовану на задоволення потреб суспільства у продукції (товарах), роботах і послугах.

Як вважається, приватні інтереси суб'єктів господарювання полягаються в одержанні прибутків чи інших вигод/переваг від господарської діяльності тощо, а публічні інтереси різних верств соціуму, зокрема, в наступному: широкого кола споживачів – в отриманні певних благ для задоволення своїх потреб; держави – в отриманні податків та інших платежів тощо; територіальної громади – у сплаті місцевих податків і зборів, задоволення потреб громади в певних роботах, послугах, продукції, забезпечення зайнятості членів громади шляхом здійснення останніми індивідуального підприємництва чи за умовами найму тощо [2, 9-10].

Таким чином, знаходячи свій вияв у сфері суспільного виробництва, яке базується на ринкових засадах, і ніяк не у сфері особистого споживання, господарська діяльність скерована на задоволення приватних інтересів суб'єктів господарювання за умови дотримання ними публічних інтересів [3, 17].

Саме у такий спосіб у господарській діяльності об'єктивно поєднані приватні і публічні інтереси. А вже сама по-собі публічність сфери господарювання та господарської діяль-

ності і зумовили значний рівень державного й нормативного регулювання господарських відносин з метою охорони та захисту відповідних публічних інтересів.

У той же час, з огляду на публічно-приватний характер господарської діяльності слід відзначити, що досить гостро постає питання визначення механізму узгодження та збалансування приватних і публічних інтересів, адже це є невід'ємним фактором ефективного розвитку економічного обороту та подальшого розгортання господарських відносин у сфері господарювання. При цьому очевидно, що лише оптимально-ефективне поєднання ринкового саморегулювання економічних відносин та державного регулювання економічних процесів є обов'язково-необхідною умовою розбудови держави з високим рівнем економічного розвитку. Особливий акцент при цьому, як уявляється, повинен бути зміщений у площину запобігання ущемленню, навіть більше того, – максимального стимулювання приватних інтересів суб'єктів господарювання, що забезпечить їм належний та необхідний рівень свободи. Беручи за основу концептуальний підхід С.Я. Вавженчука (серед іншого досліджував питання державного впливу на фондовий ринок) [4, 27] та проектуючи його на окреслене нами питання, можна стверджувати, що передумовою та невід'ємним фактором формування господарського правопорядку повинно бути «створення ефективного правового поля, в межах якого, з однієї сторони, функціонуватиме незалежна від адміністративного ресурсу сфера господарювання (економіка), а з іншого – матиме місце контроль з боку держави та органів місцевого самоврядування, однак лише у площині забезпечення охорони суспільного (публічного) інтересу».

Одним із ключових видів публічного інтересу у сфері економіки виступають інтереси широкого кола споживачів, які полягають у необхідності забезпечення постійного й системного, а також «безпечного» задоволення їх потреб. Інструментом задоволення відповідних потреб слугують створювані у процесі господарської діяльності блага, які матеріалізуються у продукцію (товари, роботи та послуги). У той же час, публічний інтерес споживачів полягає у необхідності забезпечення безпеки їх життя та здоров'я при споживанні такої продукції.

У зв'язку із зазначеним прослідковується об'єктивна потреба у дослідженні відповідного питання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню захисту публічних інтересів у сфері господарювання приділяється значна увага дослідників у галузі права. Однак, питання щодо захисту саме життя та здоров'я людини, як публічних інтересів у сфері господарювання, потребує в достатній мірі подальшого дослідження.

Мета статті. З урахуванням окресленого вище слід констатувати, що метою цієї роботи є аналіз механізмів захисту саме життя та здоров'я людини, як публічних інтересів у сфері господарювання.

Виклад основного матеріалу. Отже, актуальність питання необхідності ефективного забезпечення безпеки життя і здоров'я людини в усіх без винятку сферах суспільного буття не викликає жодних сумнівів та потребує окремої уваги. Не є винятком у цьому питанні і сфера господарювання, основне завдання якої в сучасних умовах полягає у забезпеченні різних верств соціуму продукцією (товарами, роботами та послугами).

Слід відмітити, що актуальність розглядуваного питання в значній мірі посилюється сучасними досить суперечливими умовами самої економічної сфери, в основу якої, з одного боку, закладені механізми вільної ринкової конкуренції, а з іншого – механізми монополізації ринків в окремих галузях; у якій основна мета кожного суб'єкта господарювання – максимально мінімізувати свої затрати на виробництво (придбання) продукції (товарів, робіт, послуг) та за якомога вищу плату цю продукцію реалізувати, що наштовхується на дзеркально протилежний мотив кожного покупця – дешевше придбати; у якій, з однієї сторони, йде процес глобальної трансформації природних та інших ресурсів, а з іншої – не завжди враховується фактор обмеженості та вичерпності таких ресурсів.

Указані фактори неабияк загострюють проблему забезпечення реалізації та захисту прав і законних інтересів учасників економічних відносин, адже досить часто їх інтереси

різноманітні та суперечливі між собою, що призводить до відхилення поведінки окремих суб'єктів від положень законодавства та вчинення правопорушень у цій сфері.

Якщо звернутися у цьому контексті до огляду законодавств різних країн, то можна помітити, що у питанні захисту прав споживачів основна увага відводиться врегулюванню відносин щодо забезпечення належної якості та безпеки товарів, робіт та послуг. При цьому доречно відзначити, що така тенденція має місце на протязі усього ходу історичного розвитку інституту захисту прав споживачів. Зокрема, ще у ХХ ст. при визнанні необхідності створення системи державного регулювання споживчих правовідносин, Президентом США Дж. Кеннеді у Конгресі США (15 березня 1961 р.) були сформульовані основні права споживачів, серед яких, поряд із правом на інформацію, правом бути почутим та правом на безпечне навколишнє середовище, провідне місце було відведене праву на безпеку [5, 2-3].

Україна у питанні захисту прав споживачів не є виключенням, а право споживачів на захист своїх інтересів знайшло своє нормативне закріплення на рівні Конституції та інших актів законодавства України. Зокрема, відповідно до ст. 42 Конституції України [6, ст. 42] держава захищає права споживачів, здійснюючи при цьому контроль за якістю і безпечністю продукції, послуг і робіт та сприяючи діяльності громадських організацій споживачів.

У той же час, спеціальним законом, який регулює відносини між споживачами та виробниками і продавцями товарів, виконавцями робіт і надавачами послуг різних форм власності в Україні, є Закон України «Про захист прав споживачів» від 12 травня 1991 р. № 1023-ХІІ [7].

У положеннях указанного законодавчого акта України встановлені та окреслені основні права споживачів, механізми їх захисту, засади реалізації державної політики у сфері захисту прав споживачів тощо. При цьому слід відмітити, що основними правами споживача згідно положень відповідного Закону є наступні: на захист державою; на належну якість і безпеку продукції та обслуговування; на достатню, достовірну та своєчасну інформацію про продукцію та її характеристики; на відшкодування завданої шкоди; на звернення до суду та інших уповноважених органів за захистом; на об'єднання в громадські організації споживачів.

Також доречно згадати, що в рамках СНД прийнята «Угода про основні напрями співробітництва держав-членів Співдружності Незалежних Держав в сфері захисту прав споживачів» від 25 січня 2000 р. (в Україні ратифікована Законом від 07 березня 2002 р. № 3102-III [8]), метою якої є створення організаційних основ співробітництва сторін Угоди по проведенню погодженої політики у сфері захисту прав споживачів. Окрім того, законодавство про захист прав споживачів включає й низку інших нормативно-правових актів міжнародного, законодавчого та підзаконного рівня.

З аналізу положень відповідних актів законодавства стає очевидним, що споживач, як фізична особа, що придбаває, замовляє, використовує або має намір придбати чи замовити продукцію для особистих потреб, серед іншого має право на належну якість та безпеку продукції й обслуговування.

У порушеному контексті доречно згадати про окреслені у правничій літературі досить показові твердження щодо поняття якості продукції. Зокрема, зазначається, що якість продукції – це сукупність властивостей і характеристик, які відображають рівень новизни, надійності, довговічності, економічності продукції та зумовлюють здатність її задовольняти відповідно до свого призначення потреби споживачів. При цьому розмежовується техніко-економічне розуміння цього поняття та юридичне, а саме:

– техніко-економічне поняття якості охоплює тільки ті властивості товару (результат роботи, послуги), що роблять його корисним, здатним задовольняти ті потреби, заради яких його придбали. Тому в економічному розумінні якість – це сукупність споживчих властивостей товару (роботи, послуги), що дають змогу використовувати його за призначенням;

– правовий аспект поняття якості товару (роботи, послуги) полягає в тому, що вимоги до якості товару (роботи, послуги) підлягають обов'язковому виконанню згідно із

законодавством. Якість продукції – це відповідність фактичних споживчих і виробничих властивостей безпеці, новизні, довговічності, надійності, економічності, естетичності, екологічності тощо, які надають їй здатність задовольняти потреби споживача передбаченим у законі чи договорі кількісним та якісним показникам такої продукції відповідно до її призначення. Продукція вважається якісною, якщо її фактичні властивості відповідають показникам, передбаченим відповідними правовими нормами закону та/або договору. Зазвичай якісною повинна вважатись і та продукція, яка перевищує (поліпшує) ці показники [9, 179].

Очевидно, що наведене у правовому аспекті розуміння якості товару (роботи, послуги) передбачає і необхідність відповідності фактичних споживчих і виробничих властивостей товару (роботи, послуги) вимогам законодавства щодо безпечності. Таким чином, можна стверджувати, що поняттям якості продукції охоплюється і поняття її безпеки.

Як уявляється, поняття безпека продукції пов'язується з такою її характеристикою як можливість її (продукції) активного використання споживачами за призначенням за умови, що це не призводить до будь-якого погіршення стану здоров'я людини та/або жодним чином не впливає на процес життя людини (не перериває його).

Відтак, очевидно, що категорія безпеки пов'язана з життям та здоров'ям людини. З цього приводу досить прийнятним розумінням життя виступає його розуміння як динамічного стану організму людини, який полягає у неперервності процесів обміну матерією та енергією з оточуючим середовищем [10, 272]. Щодо здоров'я особи, то доречно згадати про Статут (Конституцію) Всесвітньої організації охорони здоров'я від 22 липня 1946 р. [11], згідно з якою здоров'ям є не лише відсутність хвороб або фізичних дефектів, а стан повного фізичного, психічного та соціального благополуччя людини.

З метою реалізації права споживачів на належну якість та безпеку продукції, торговельного та інших видів обслуговування було створено цілісний механізм забезпечення відповідного питання на різних рівнях, ключовим елементом якого слугують т.з. засоби державного регулювання господарської діяльності. У найбільш загальному плані такі засоби є нормативними та фінансово-економічними інструментами господарського державного регулювання, сутність якого в даному випадку відповідно полягає у забезпеченні комплексного процесу владного впливу уповноважених органів державної влади та місцевого самоврядування у сфері економіки задля забезпечення реалізації, охорони та захисту суспільних (публічних) інтересів відповідних суб'єктів та їх оптимального узгодження з приватними інтересами.

У цьому ж контексті відмітимо, що основне значення у питанні забезпечення реалізації права споживачів на належну якість і безпеку продукції та обслуговування відіграють створені в Україні системи технічного регулювання (стандартизації, метрології, сертифікації), ліцензування та дозвільних механізмів.

Якщо з цього приводу звернутися до законодавчих положень, то стає очевидною та обставина, що зазначені засоби державного регулювання у своїй меті спрямовані на захист економічних і соціальних інтересів суспільства та окремих споживачів, у т.ч. превенцію та забезпечення охорони життя та здоров'я людини; забезпечення прав та інтересів споживачів; забезпечення безпечності праці; збереження навколишнього природного середовища та ресурсів; запобігання реалізації небезпечної для життя й здоров'я громадян продукції. Підтвердженням тому слугують відповідні положення ст. 4 Закону України «Про стандартизацію» від 05 червня 2014 р. № 1315-VII [12, ст. 4], ст. 3 Закону України «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності» від 6 вересня 2005 р. № 2806-IV [13, ст. 3], ст. 3 Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності» від 02 березня 2015 р. № 222-VIII [14, ст. 3] тощо.

Окреслені засоби державного регулювання, маючи у своєму пріоритеті захист прав і законних інтересів, а також життя і здоров'я людини, полягають у встановленні державою певних імперативних вимог до процесу господарської діяльності юридичних осіб та фі-

зичних осіб-підприємців, а також до продукції (товарів, робіт, послуг), що в її результаті створюється.

З огляду на вказане доречно згадати твердження науковців щодо дозвільних механізмів. Зокрема, проектуючи їх зміст на розглядвану у цій роботі тематику, зафіксуємо те, що відповідні засоби державного регулювання економіки (технічне регулювання, ліцензування, дозвільні механізми) «з однієї сторони, дозволяють державі здійснювати вплив на суб'єктів господарювання, а з іншої – проявляються у встановленні державою певних спеціальних вимог, на додержанні яких і ґрунтується можливість здійснення відповідного виду діяльності» [4, 281].

Також варто відмітити, що оскільки держава гарантує та захищає права споживачів, здійснює контроль за якістю і безпечністю продукції, то, відповідним чином, в системі органів влади було створено спеціальні владні структури у сфері захисту прав споживачів на різних рівнях (міністерський, спеціальний). Поряд із цим, передбачається функціонування громадських організацій споживачів, а також споживачам гарантується судовий захист їх прав та інтересів.

Висновки. Отже, юридичні механізми та конструкції забезпечення прав споживачів є важливою складовою законодавств більшості країн світу. Не є виключенням у цьому питанні і Україна. При цьому основним завданням відповідних механізмів і конструкцій є належне врегулювання відносин, що виникають та розвиваються між виробниками (продавцями, виконавцями) та споживачами, а основною функцією – гарантія споживачам реалізації їх інтересів, які полягають, зокрема, і в необхідності забезпечення належної якості та безпеки продукції, що виробляється та в подальшому реалізовується у сфері господарювання, а отже – у захисті прав, законних інтересів, життя і здоров'я людини та суспільства в цілому.

Список літератури

1. Тихомиров Ю.А. Публичное право. Учебник / Ю.А. Тихомиров. – М.: Издательство БЕК, 1995 – 496 с.
2. Вінник О.М. Господарське право: навчальний посібник. – 2-ге вид., змін. та доп. / О.М. Вінник. – К.: Правова єдність, 2009. – 766 с.
3. Науково-практичний коментар Господарського кодексу України / Кол. авт.: Г.Л. Знаменський, В.В. Хатулін, В.С. Щербина та ін.; За заг. ред. В.К. Мамотова. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – 688 с.
4. Вавженчук С.Я. Правове регулювання фондового ринку: навч. посіб. / С.Я. Вавженчук. – Ніжин: ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2013. – 582 с.
5. Еналеева И.Д. Защита прав потребителей. Часто задаваемые вопросы, образцы документов. – М.: 2004. – 332 с.
6. Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
7. Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 30. – Ст. 379.
8. Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 32. – Ст. 227.
9. Господарське право: підручник: у 2 ч. – Ч. 2 / [В.Ф. Опришко, Н.С. Хатнюк, Н.А. Фукс та ін.]; за заг. ред. В.Ф. Опришка та Н.С. Хатнюк. – К.: КНЕУ, 2011. – 501 с.
10. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. – 6-те вид., переробл. та доповн. / За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – К.: Юридична думка, 2009. – 1236 с.
11. Статут (Конституція) Всесвітньої організації охорони здоров'я від 22.07.1946: Офіційний сайт ВР України, 1994-2016 [Електронний ресурс]. – 2016. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_599. – Дата доступу: 25.05.2016.
12. Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 31. – Ст. 1058.
13. Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 48. – Ст. 483.
14. Офіційний вісник України. – 2015. – № 25. – Ст. 722.

Стаття надійшла 26.05. 2016 р.

A.H. Aparov, докт. юрид. наук, доцент, заведующий кафедрой
Киевская государственная академия водного транспорта
имени гетмана Петра Конашевича-Сагайдачного
Кафедра хозяйственного и транспортного права
ул. Кирилловская, 9/3, Киев, 04071, Украина

ЗАЩИТА ЖИЗНИ И ЗДОРОВЬЯ ЧЕЛОВЕКА В СФЕРЕ ЭКОНОМИКИ УКРАИНЫ: В ПРИЗМЕ ИНСТИТУТА ЗАЩИТЫ ПРАВ ПОТРЕБИТЕЛЕЙ И СРЕДСТВ ГОСУДАРСТВЕННОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ХОЗЯЙСТВЕННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Резюме

В статье исследуются механизмы защиты жизни и здоровья человека, как публичных интересов в сфере хозяйствования, через призму института защиты прав потребителей и отдельных средств государственного регулирования хозяйственной деятельности (технического регулирования, лицензирования и разрешительной системы).

Ключевые слова: защита, публичный интерес, жизнь человека, здоровье человека, безопасность, защита прав потребителей, средства государственного регулирования хозяйственной деятельности.

A.N. Aparov, Doctor of Juridical Sciences, Associate Professor
Head the Department of Commercial and Transport Law
of Kyiv State Maritime Academy after Getman P. Konashevich- Sahaydachni
Kirilovska Street, 9/3, Kiev, 04071, Ukraine

PROTECTION OF LIFE AND HEALTH IN THE FIELD OF ECONOMY OF UKRAINE: IN THE PRISM OF INSTITUTE OF THE CONSUMERS PROTECTION AND MEANS OF STATE REGULATION OF COMMERCIAL ACTIVITY

Summary

The article examines the mechanisms of protection of human life and health, as the public interest, in the of sphere of menage: in the light of the institution of protection of consumer rights and means of state regulation of economic activity (technical regulation, licensing and permit system).

Key words: protection, public interest, a person's life, health, safety, consumer protection, means of state regulation of commercial activity.